

“Research article”

DOI: 10.82460/jepsud.2025.1204518

Investigating the relationship between Schwartz's value orientations and the environmental behaviours of citizens in Tabriz

Hassan Ahmadzadeh^{1,*}, Hossein Maleki²

¹Department of Geography and Urban Planning, Ta.C., Islamic Azad University, Tabriz, Iran

²Department of Social Communication Sciences, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

*Corresponding author: h_ahmadzadeh@iaut.ac.ir

(Received: 20 April 2025, Accepted: 28 June 2025)

Abstract

Environmental issues, including the preservation of nature, carry profound social and cultural implications, positioning environmental protection as a fundamental concern of our era. A key question in the context of human interaction with nature is the extent to which individuals' environmental values correlate with their behaviors toward the environment. This study aimed to investigate the relationship between Schwartz's value orientations and the environmental behaviors of citizens in Tabriz. Employing a survey method, the research targeted individuals aged 15 to 64 in Tabriz (1,125,534 people), from which a sample of 364 participants was selected using a multi-stage cluster sampling technique. Data were collected through a questionnaire and analysed using SPSS software. The findings indicated a slightly above-average level of environmental behaviors (56.25%), a slightly below-average level of self-oriented values (44.46%), an average level of ecocentric values (52.3%), and a higher-than-average level of altruistic values (63.8%). Bivariate analysis revealed a significant relationship between environmental behaviors and self-oriented values (negative), ecocentric values (positive), altruistic values (positive), economic capital (positive), and gender (favoring women). However, no significant relationship was found between environmental behaviors and either age or education. Among the independent variables included in the regression model, self-oriented, ecocentric, and altruistic values, along with economic capital, remained statistically significant. Collectively, these variables accounted for 30.4% of the total variance in the dependent variable, environmental behaviors.

Conflict of interest: None declared.

Keywords: Environmental behaviors, Self-oriented values, Ecocentric values, Altruistic values, Tabriz

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز
فصلنامه آلودگی‌های محیطی و توسعه پایدار شهری

دوره ۲، شماره ۱، پیاپی ۵
بهار ۱۴۰۴، صفحات ۴۰-۱۵

«مقاله پژوهشی»

DOI: 10.82460/jepsud.2025.1204518

بررسی رابطه بین جهت‌گیری‌های ارزشی (شوارتز) و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر تبریز

حسن احمدزاده^{۱*}، حسین ملکی^۲

^۱دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
^۲دانشجوی دکتری علوم ارتباطات اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
*پست الکترونیکی نویسنده مسئول: h_ahmadzadeh@iaut.ac.ir
(دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۱/۳۱، پذیرش نهایی: ۱۴۰۴/۰۴/۰۷)

چکیده

امروزه مسائل زیست‌محیطی از جمله حفظ محیط زیست، عمیقاً مفهوم اجتماعی و فرهنگی دارد و حفاظت و حراست محیط زیست از موضوعات اساسی عصر کنونی به شمار می‌رود. در همین راستا یکی از موضوعات مطرح در تعامل انسان با طبیعت این پرسش است که چه ارتباطی بین ارزش‌های محیط زیستی افراد و رفتار آنان با محیط زیست وجود دارد؟ بر همین اساس تحقیق حاضر با هدف بررسی رابطه بین جهت‌گیری‌های ارزشی (شوارتز) و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر تبریز صورت گرفت. روش تحقیق از نوع پیمایشی بوده و جامعه آماری شامل تمامی افراد ۱۵ تا ۶۴ شهر تبریز (۱۲۵۵۳۴ نفر) است که ۳۶۴ نفر از آن‌ها به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای برای مطالعه انتخاب شده‌اند. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه‌ها جمع‌آوری و توسط نرم افزار SPSS تحلیل شدند. نتایج تحقیق نشان داد که میانگین درصدی رفتارهای زیست‌محیطی اندکی بالاتر از متوسط (۵۶/۲۵ درصد)، میانگین درصدی ارزش‌های خودمحورانه کمی پایین‌تر از متوسط (۴۴/۴۶ درصد)، میانگین درصدی ارزش‌های زیست‌محورانه در حد متوسط (۵۲/۳ درصد) و میانگین درصدی ارزش‌های نوع دوستانه بالاتر از متوسط (۶۳/۸ درصد) می‌باشد. نتایج روابط دو متغیره تحقیق نیز حاکی از آن بود که رابطه بین ارزش‌های خودمحورانه (به شکل منفی)، ارزش‌های زیست‌محورانه (به شکل مثبت)، ارزش‌های نوع دوستانه (به شکل مثبت)، سرمایه اقتصادی (به شکل مثبت) و جنس (به نفع زنان) با رفتارهای زیست‌محیطی معنادار می‌باشد. اما بین سن و تحصیلات با رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معناداری یافت نشد. از میان متغیرهای مستقل وارد شده بر مدل رگرسیونی، رفتارهای زیست‌محیطی، متغیرهای ارزش‌های خودمحورانه، زیست‌محورانه، نوع دوستانه و سرمایه اقتصادی در مدل باقی‌مانده‌اند که متغیرهای مذکور در مجموع توانستند ۳۰/۴ درصد از کل تغییرات متغیر وابسته (رفتارهای زیست‌محیطی) را تبیین نمایند.

واژه‌های کلیدی: رفتارهای زیست‌محیطی، ارزش‌های خودمحورانه، ارزش‌های زیست‌محورانه، ارزش‌های نوع دوستانه، شوارتز، تبریز

مقدمه

امروزه محیط زیست در سطح ملی و هم‌چنین در سطح جهانی در معرض تهدیدهای فراوانی قرار گرفته است. افزایش انواع آلودگی‌ها، گرم شدن درجه حرارت کره زمین، کاهش بسیاری از منابع طبیعی و ازدیاد جمعیت از جمله مواردی هستند که محیط زیست انسانی را با مشکل‌های زیادی روبرو ساخته و گاهی مانند مسأله آب، حالت بحرانی نیز به خود گرفته‌اند. کره زمین در حال گرم‌تر شدن است و جنگل‌های بسیاری از بین رفته یا در حال از بین رفتن هستند. لایه اوزون که از کره زمین را در برابر آثار مخرب اشعه ماوراء بنفش نور خورشید، محافظت می‌کند، هر روزه نازک‌تر می‌شود و احتمال بروز بسیاری از بیماری‌ها را افزایش می‌دهد. از بین رفتن جنگل‌ها و افزایش بیابان‌ها امکان زندگی و کشت محصولات کشاورزی را هر چه بیش‌تر با مشکل روبرو می‌سازد. هجوم مردم به شهرها و تکیه هر چه بیش‌تر بر تولید صنعتی نیز مشکلات فراوان از جمله آلودگی هوا، آلودگی آب و کاهش کیفیت مسکن را به دنبال داشته است (۱).

کشور ما در سال ۲۰۱۴ در تولید گازهای گلخانه‌ای رتبه نهم را داشت. در دهه‌های گذشته ۱۲ تالاب خشک شده است و ۸۴ تالاب در حالت بحرانی قرار دارد؛ یک دوازدهم از فرسایش خاک جهان در سال ۲۰۱۸ مربوط به کشور ماست و بر پایه گزارش شاخص عملکرد محیط زیستی سال ۲۰۲۲، از بین ۱۸۰ کشور جهان رتبه ۱۳۳ را دارد؛ نگرش محیط زیستی و به تبع آن رفتارهای محیط زیستی از اهمیت بالایی برای حفظ تنوع زیستی برخوردارند و در این بین، نقش قشر جوان و تحصیل‌کرده به سان مدیران و

کنشگران آینده جامعه، در حفظ محیط زیست و رفتار مسئولانه در این زمینه مهم‌تر است (۲).

در واقع رشد سریع شهرنشینی، تولید آلودگی‌ها را به شدت افزایش داده است به طوری که بسیاری از کشورها و کلان شهرها و حتی شهرهای بزرگ و متوسط در کنترل و کاهش آن دچار مشکل شده‌اند. از طرفی، رشد بی‌رویه جمعیت در کشورهایی که توانایی کم‌تری با توجه به ملزومات اقتصادی و فنی خود دارند، کنترل آلودگی‌ها را با مشکل بیش‌تری مواجه می‌سازد. معضل رشد شهری، از دهه پایانی قرن بیستم به قدری افزایش پیدا کرده است که علی‌رغم گسترش خارج از وصف زیرساخت‌های شهری، مدیریت‌های کلان اقتصادی و اجتماعی نمی‌توانند پاسخگوی نیازهای بشر امروز باشند (۳). محیط زیست شهری مانند همه محیط‌هایی که زندگی در آن‌ها جریان دارد در فعالیت‌های انسان تأثیر گذاشته و از آن متأثر می‌گردد و به دلیل شمار جمعیت زیادی که در آن درگیرند این تأثیر متقابل اگر مخرب باشد فجایع زیست‌محیطی به بار خواهد آورد.

شهروندی زیست‌محیطی، مفهومی است چندبعدی از تکالیف و وظایف (فردی و اجتماعی) که شهروندان را به مسائل زیست‌محیطی در ابعاد مختلف (آگاهی زیست‌محیطی، نگرش زیست‌محیطی، رفتار زیست‌محیطی، مصرف مسئولانه و پایدار، نگرانی زیست‌محیطی و اخلاق زیست‌محیطی) حساس‌تر کرده و به گسترش مطالبات شهروندی زیست‌محیطی و رفتارهای مطلوب زیست‌محیطی در ابعاد فردی و اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و مادی و فرامادی منجر شده است (۴).

مسائل و مشکلات زیست محیطی یک معضل جهانی است و مختص یک منطقه یا یک کشور نیست. زیرا، همه اجزای طبیعت در وابستگی متقابل با یکدیگر قرار دارند، تخریب و آسیب زدن به جزئی از آن، کل طبیعت و محیط زیست را به مخاطره می اندازد (۵). در واقع، رشد و سلامت تمام موجودات زنده اعم از انسان ها، حیوانات و گیاهان به طبیعت وابسته است و برهم خوردن تعادل محیط زیست به ایجاد اختلال در تمام ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... می انجامد (۶). نگرش زیست محیطی ترکیبی از باورها و هیجان هایی است که شخص را پیشاپیش آماده می کند تا به محیط زیست به شیوه مثبت یا منفی نگاه کند و خود در پیوند با عوامل گوناگونی مورد تحلیل قرار می گیرد (۲).

رفتار زیست محیطی، رفتارهای افراد در محیط خانه، محل کار و شهر است که با توجه به ملاحظات زیست محیطی و با نیت زیست محیطی انجام می شود. به عقیده لی و همکاران^۱ از لحاظ مفهومی، رفتار محیط زیستی به اعمال واضح و قابل مشاهده اشاره دارد که توسط فرد و در پاسخ به محیط زیست انجام می شود. بررسی نگرش و رفتارهای زیست محیطی از این رو اهمیت دارد که با انجام آن ها به این پرسش پاسخ داده می شود که تا چه میزان باورهای زیست محیطی به بروز رفتارهای متناسب با آن ها می انجامد (۷).

رفتار شهروندان در برخورد با محیط زیست اطرافشان عامل مهمی در کاهش مخاطرات زیست محیطی در حیات شهری است (۷). هنگامی که سطح فرهنگی مورد مطالعه قرار می گیرد، فردگرایی و جمع گرایی برای نشان دادن پایان در مقابل یک زنجیره

در نظر گرفته می شوند، و فرهنگ ها اغلب به عنوان یکی از دو جهت گیری فردی گرایی یا جمع گرایی در جهت خود شرح داده می شوند (۸). با این حال، تحقیقات نشان می دهد فردگرایی و جمع گرایی می توانند در فرهنگ، بصورت مشابه وجود داشته باشند و یک فرد ممکن است گرایش های فردی و جمعی را با هم در اختیار داشته باشد. اینگلهارت معتقد است زمانی که جامعه به رفاه مادی می رسد ارزش های فرامادی مانند ارزش های زیست محیطی تعمیم می یابد و علم ارزش عمومی در جامعه پیدا می کند. ارزش ها نیز تعیین کننده رفتار انسان ها هستند. غالباً گفته می شود که نگرش و رفتارهای زیست محیطی با ارزش های فرد ارتباط دارند. ارزش ها اهداف یا معیارهای مهم در زندگی شخصی هستند که نقش مرجع و راهنما را برای فرد ایفاء می کنند. همین طور آنها پایه و اساسی برای شکل گیری نگرش و اصول راهنمای رفتار محسوب می شوند؛ به عبارتی دیگر، افراد بر حسب ارزشی که امور برایشان دارد، رفتار می کنند. در رابطه با مسائل زیست محیطی، در جایی که بین منافع فردی و جمعی تضاد بوجود می آید، ارزش ها نقش مهمی دارند. رفتار حامی محیط زیست برگرفته از ارزش هایی است که فراتر از منافع خود هستند. یکی از راهکارهای اجتناب از آسیب رساندن به محیط زیست و جلوگیری از تخریب آن، تغییر رفتار انسان ها به سمت و سوی ابعاد طبیعت گرایانه است این در حالی است که دستیابی به تغییرات رفتاری درباره موضوعی خاص، در ابتدا نیازمند ایجاد تغییر در نگرش افراد نسبت به همان موضوع است. بنابراین، درک نگرش های زیست محیطی هدف اساسی و اولیه محققان در

¹ Lee et al

دستیابی به بینش‌های جدید در راستای کمک به تحقیقات در زمینه رفتارهای زیست‌محیطی است. مطالعات سیرز نشان می‌دهد که چهار سطح تغییر در فرد وجود دارد. ابتدا دانش فرد می‌باید تغییر پیدا کند (آموزش)، این تغییر در دانش موجب تغییر نگرش و تغییر نگرش موجب تغییر رفتار فردی و تغییر ترتیب فردی موجب تغییر رفتار گروهی می‌شود، بدین ترتیب تغییر نگرش فرد نسبت به دانش فردی وی به زمان بیش‌تری نیاز دارد. تغییر در نگرش فرد می‌تواند بر رفتار وی و در نهایت بر رفتار گروهی (اجتماعی و سازمانی) وی تأثیر گذارد. بحث‌های زیست‌محیطی امروزه در محافل علمی و حتی سیاسی پر سر و صداترین و جدی‌ترین بحث‌هایی است که مطرح می‌شوند، احساس خطر بزرگی که بشر امروز می‌کند این است که تعادل محیط زیست به هم خورده است و این روند اگر ادامه یابد بدون تردید حیات بشر را نابود خواهد کرد. هدف نهایی حفاظت محیط زیست در رابطه با محیط اجتماعی، توسعه و افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی در سطح جامعه و نیز تقویت فرهنگ زیست‌محیطی در سطوح مختلف اجرایی می‌باشد (۱).

منظور از نظام ارزشی عوامل و عناصری است که اکثر افراد جامعه برای آن اهمیت و اعتبار قائل‌اند و می‌تواند نیازهای مادی و معنوی آنان را برآورد. از دیدگاه برخی صاحب‌نظران، این نظام ارزشی به ارزش‌های اولیه یا مادی (مربوط به نیازهای زیستی افراد) و دیگری ارزش‌های ثانویه یا فرامادی (دربدارنده ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی) دسته‌بندی می‌شود؛ به‌گونه‌ای که نظام کلی ارزش‌ها از هر دو نوع متأثر است (۹). ارزش‌های فرامادی عبارت است از

معیارهای مطلوب مربوط به امور و نیازهای غیرمادی؛ و ارزش‌های مادی عبارت است از امور و مسائل ایمنی و مادی در جامعه. اولویت‌های ارزشی افراد نیز متفاوت است که این موضوع بر رفتارها و کنش‌های اجتماعی افراد تأثیر می‌گذارد. یکی از نیازهای اولیه و مهم، امنیت اجتماعی است که هم از سطوح نیازهای مادی تأثیر می‌پذیرد؛ و هم بر سطوح دیگر نظام ارزشی اثر می‌گذارد (۱۰).

با توجه به مطالب فوق، بسیاری از تهدیدات زیست‌محیطی، تخریب منابع و آلوده‌سازی محیط پیامد رفتار انسانی است. تنها تغییر در رفتار انسانی می‌تواند این مشکلات زیست‌محیطی را کاهش دهد. جهت تغییر در رفتار شناسایی عوامل مؤثر بر رفتار گام نخست است. در تحقیق حاضر سعی بر این است جهت‌گیری‌های ارزشی مؤثر بر رفتار زیست‌محیطی بر اساس تحقیقات پیشین و نظریه‌های معاصر جامعه‌شناسی محیط زیست و روان‌شناسی محیط زیست مورد مطالعه قرار گرفته و راهکارهایی برای سوق دادن رفتارهای شهروندان به سمت رفتارهای مسئولانه در برابر محیط زیست ارائه گردد. برای تحقق هدف پژوهش این منظور پاسخ به سؤال زیر ضروری می‌نماید:

آیا بین جهت‌گیری‌های ارزشی (شوارتز) و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر تبریز رابطه‌ای وجود دارد؟

با توجه به مطالب فوق هدف اصلی پژوهش حاضر مطالعه جهت‌گیری‌های ارزشی مؤثر بر رفتار زیست-محیطی بر اساس تحقیقات پیشین و نظریه‌های معاصر جامعه‌شناسی محیط زیست و روان‌شناسی محیط زیست و ارائه راهکارهایی برای سوق دادن رفتارهای

شهروندان به سمت رفتارهای مسئولانه در برابر محیط زیست است.

مبانی نظری

- رفتارهای زیست محیطی

محققان چندین دسته بندی از مجموعه عوامل مؤثر بر رفتار زیست محیطی ارائه کرده اند. استرن^۱ (۲۰۰۰) چهار نوع متغیر علی مؤثر بر رفتار زیست محیطی را مطرح می کند:

- عوامل نگرشی، شامل هنجارها، باورها و ارزش ها: این عوامل، زمینه عمومی را برای نیت زیست محیطی فراهم می کنند که آن هم به نوبه خود می تواند تمامی رفتارهای زیست محیطی فرد را تحت تأثیر قرار دهد.

- عوامل زمینه ای، شامل تأثیرات بین فردی، انتظارات اجتماع، تبلیغات، قوانین حکومتی، سایر عوامل قانونی و نهادی، هزینه ها و انگیزه های گذرا، دشواری فیزیکی برخی از رفتارها، قابلیت ها و محدودیت های فراهم شده توسط تکنولوژی و محیط مصنوع، میزان دسترسی به امکانات مورد نیاز برای رفتار، و ویژگی های مختلف زمینه وسیع اجتماعی، اقتصادی و سیاسی.

- قابلیت های شخصی، شامل دانش و مهارت ها: داشتن وقت کافی برای انجام رفتار، قابلیت های عمومی و منابعی نظیر سواد، پول و قدرت و موقعیت اجتماعی، متغیرهای جمعیت شناختی نظیر سن، تحصیلات، نژاد و درآمد می توانند معرف های خوبی برای این قابلیت های شخصی باشند.

- عادت و راه رفت، عادت به روش عملکرد استاندارد، یک عامل کلیدی مؤثر بر رفتار معنادار و سازمان یافته زیست محیطی است (۷).

- آگاهی زیست محیطی

یکی از مهم ترین عواملی که باعث می شود مردم نسبت به حفظ محیط زیست بی توجه باشند «بی اطلاعی» آن هاست. همه خطرهای زیست محیطی بر اثر مداخله انسان پدید آمده است و اکولوژیست ها بیشتر معتقد به نادانی بشر هستند تا زیرکی او. آگاهی دادن به افراد باید هدفمند، هماهنگ و وحدت یافته باشد.

ریچارد بارت، بنیانگذار جامعه «آشنایی معنوی بانک جهانی» معتقد است اگر توسعه اقتصادی کمکی در جهت تکامل آگاهی نباشد، به هیچ دردی نمی خورد. چالش پیش روی ما عبارت از ایجاد شرایط فیزیکی لازم برای تکامل آگاهی است. بسیاری از تحقیقات دانش زیست محیطی، افراد را به عنوان عاملی مؤثر بر رفتارهای مسئولانه افراد نسبت به محیط زیست بررسی کرده اند. هاینز^۲، هانگرفورد^۳ و تمر^۴ در یک فراتحلیل (۱۹۸۷-۱۹۶۸) از ۱۲۸ مطالعه تجربی برای تعیین رفتارهای زیست محیطی دریافت اند دانش و مهارت های خوب رفتارهای زیست محیطی را پیش بینی می کنند (۱۱).

- نگرش زیست محیطی

یکی از دلایل اصلی بررسی نگرش ها این است که بتوان رفتار اشخاص را پیش بینی کرد. این فرض که نگرش های شخص تعیین کننده رفتارهای اوست، در تفکر غربی ریشه دارد و در موارد بسیار این فرض صادق هم هست. تحقیقات نشان می دهد رابطه بین نگرش و رفتار پیچیده تر از آن است که تصور می شود. تحقیق مشهور لاپیر در دهه ۱۹۳۰ نشان داد رفتار را عوامل متعدد دیگری به جز نگرش ها رقم می زنند، و

³ Hungerford

⁴ Tomera

¹ Stern

² Hines

این عوامل بر همسازی نگرش و رفتار نیز اثر دارند. یکی از عوامل واضح در این زمینه، میزان اجباری است که در موقعیت وجود دارد: ما اغلب باید به شیوه‌هایی عمل کنیم که با احساس یا باورمان همساز نیست. فشارهای همسالان و هم‌قطاران نیز می‌تواند تأثیر مشابهی بر رفتار اعمال کند.

به طور کلی، نگرش‌ها در صورتی بهترین پیش‌بینی‌کننده رفتارند که:

الف) نیرومند و همساز باشند؛

ب) ارتباطی ویژه با رفتار داشته باشند؛

ج) برخاسته از تجربه مستقیم فرد باشند تا نگرش‌هایی که از راه خواندن و شنیدن درباره موضوعی شکل گرفته باشند؛

د) از کسانی صادر شوند که آگاهی بیشتری از نگرش‌های خود دارند.

در این صورت احتمال دارد که همسازی نگرش - رفتار بیشتری نشان دهند (۱۲).

در سال ۱۹۷۵ الگویی برای توضیح رابطه بین نگرش و رفتار با عنوان «عمل بخردانه» ارائه گردید، که بعدها این نظریه مورد تجدید نظر قرار گرفت و با عنوان نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده بسط داده شد.

اصطلاح عمل بخردانه به این معنی است که اکثر رفتارها به این دلیل انجام می‌شود که مردم به نتایج اعمال خود فکر می‌کنند و برای حصول به پاره‌ای از نتایج و پرهیز از برخی دیگر دست به انتخاب منطقی می‌زنند. این تئوری از دو عنصر اصلی تشکیل شده است، بخش شخصی و بخش اجتماعی که ترکیب آن‌ها پیش‌بینی‌کننده یک قصد رفتاری است، قصدی که

در نهایت مشخص‌کننده رفتار است عنصر شخصی این الگو شامل نگرش فرد درباره رفتاری معین است و عنصر اجتماعی آن، معیارهای ذهنی را در بر می‌گیرد (۱۳).

به اعتقاد برایت‌وایت^۱ (۱۴) منظور از نظام ارزشی، مجموعه ارزش‌های مرتبط به هم می‌باشند که رفتار و کردار فرد را نظم می‌بخشد و غالباً بدون آگاهی فرد شکل می‌گیرند، به بیان دیگر، عبارت است از ترتیب هرمی مجموعه‌ای از ارزش‌ها، که فرد یا افراد جامعه بدان پایبند هستند و بر رفتار فرد یا افراد بدون آگاهی آنان بدان حاکم است. راکیچ^۲ بیان می‌کند نظام ارزشی به مثابه سازمان ثابتی از عقاید مرتبط و ساختار پایداری است که در شرایط متغیر واجد ثبات و دوام است. در حقیقت، تعامل مجموعه ارزش‌های انسان به ایجاد نظام ارزشی می‌انجامد که در آن ارزش‌ها به گونه‌ای سلسله‌مراتبی نظام می‌یابند و بر اساس نوع ارتباط و ساختاری که واجد آن هستند نظام‌های ارزشی متفاوتی به وجود می‌آورند و در این نظام ارزشی، ارزش‌های متعارض و رقیب و ارزش‌های مکمل هر دو وجود دارند. راکیچ نظام ارزشی را چنین تعریف می‌کند: «نظم‌دهی باورها و عقاید فرد که دارای ثبات نسبی است و همچنین ترجیح دادن هدفی از اهداف موجود یا رفتاری از رفتارهایی که فرد را به این هدف می‌رساند» (۱۵).

شوارتز^۳ (۱۶) نیز پس از اعمال تغییراتی در مفهوم‌پردازی ارزش‌ها از دیدگاه راکیچ (۱۹۷۳) و ابداع روش‌شناسی خویش، نظریه ارزش‌های انسانی بنیادین را تدوین نمود. تحلیل‌هایی که در بیش از

^۱ Braitwaite

^۲ Rokeach

^۳ Schwartz

است که در پی فرایند جامعه‌پذیری به وجود آمده است» سبک زندگی، مجموعه‌ای هماهنگ از همه رفتارها و فعالیت‌های یک فرد معین در جریان زندگی روزمره است که مستلزم مجموعه‌ای از عادت‌ها و جهت‌گیری‌ها و بنابراین برخوردار از نوعی وحدت است (۱۷).

پیشینه تحقیق

میرفردی و سلامتیان (۲) در پژوهشی به مطالعه عوامل مؤثر بر نگرش محیط‌زیستی دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز پرداختند. نتایج نشان داد بین نگرش محیط‌زیستی دانشجویان زن و مرد تفاوت معناداری وجود ندارد. بین متغیرهای نگرش زیست‌محیطی و میزان استفاده از منابع آگاهی محیط‌زیستی دانشجویان رابطه معناداری وجود نداشت، اما بین نگرش زیست‌محیطی دانشجویان مرد با توجه به وضعیت تأهل تفاوت معناداری وجود داشت و مردان مجرد از نگرش قوی‌تری برخوردار بودند. بین متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و متغیر وابسته رابطه مستقیم و معناداری وجود داشت. بین نگرش محیط‌زیستی کل دانشجویان و دانشجویان زن با توجه به مقطع تحصیلی تفاوت معناداری وجود داشت و دانشجویان کارشناسی ارشد از نگرش محیط‌زیستی قوی‌تری برخوردار بودند. نتیجه اینکه تفاوت‌های جنسیتی در نگرش زیست‌محیطی تنها در پیوند با برخی از ویژگی‌های اجتماعی و زمینه‌ای قابل توجه است. نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره نشان داد به ترتیب متغیرهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی و وضعیت تأهل (مجرد بودن) بیش‌ترین اثر را بر نگرش محیط‌زیستی دانشجویان داشتند. در مجموع، متغیرهای وارد شده به رگرسیون چندگانه ۴۸ درصد

دویست نمونه متعلق به بیش از شصت کشور در سراسر جهان به انجام رسیده است، جهان‌شمول بودن تقریبی گونه‌های ارزشی- انگیزشی و ساختار مدور روابط بین آن‌ها را در نظریه ارزشی شوارتز تأیید کرده‌اند.

- اولویت (نظام) ارزشی

تعریف نظری: عوامل و عناصری که اکثر افراد جامعه برای آن‌ها اهمیت و اعتبار قائل‌اند و می‌توانند نیازهای مادی و معنوی افراد جامعه را برآورند.

از دیدگاه برخی صاحب‌نظران، این نظام ارزشی به ارزش‌های اولیه یا مادی (مربوط به نیازهای زیستی افراد) و دیگری ارزش‌های ثانویه یا فرامادی (دربارنده ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی) دسته‌بندی می‌شوند؛ به گونه‌ای که نظام کلی ارزش‌ها از هر دو نوع متأثر است (۱۰).

تعریف عملیاتی: اولویت‌های ارزشی افراد در پژوهش حاضر بر اساس نظریه اینگلهارت در ۲ بعد و نیز بر اساس نظریه شوارتز در ۱۰ بعد در نظر گرفته شده است که به تفکیک گویه‌های‌شان در جدول (۱) قابل مشاهده است. بر این اساس، پاسخگویان میزان اهمیت آن‌ها را در یک طیف ۷ درجه‌ای (کاملاً بااهمیت، بااهمیت، تاحدودی بااهمیت، بی‌تفاوت، تاحدودی بی‌اهمیت، بی‌اهمیت، کاملاً بی‌اهمیت) اولویت‌بندی نموده‌اند.

- سبک زندگی

سازمان بهداشت جهانی، سبک زندگی را این گونه تعریف می‌کند: «اصطلاح سبک زندگی به روش زندگی مردم و بازتابی کامل از ارزش‌های اجتماعی، طرز برخورد و فعالیت‌ها اشاره دارد. همچنین ترکیبی از الگوهای رفتاری و عادات فردی در سراسر زندگی

از تغییرهای متغیر وابسته را تبیین نموده‌اند. به طور کلی، گونه‌ای از همگرایی و تمایزدایی جنسیتی در نگرش دانشجویان زن و مرد به محیط زیست وجود دارد.

فرج‌زاده و همکاران (۱۸) تحقیقی در مورد تحلیل عوامل تولید محتوا و سواد زیست‌محیطی انجام دادند. یافته‌های تحقیق نشان داد که شهروندان در مورد نگرش و سبک زندگی زیست‌محیطی به وضعیت مطلوب نزدیک شده‌اند و در مورد دانش زیست‌محیطی نمره متوسط دارند. همچنین نتایج تحقیق نشان داد با افزایش دانش زیست‌محیطی، میزان تولید محتوا نیز افزایش می‌یابد.

زارع و همکاران (۴) تحقیقی با هدف مطالعه رابطه، بین مصرف‌گرایی و جهت‌گیری‌های ارزشی با شهروندی زیست‌محیطی در بین شهروندان تبریزی انجام دادند. در این تحقیق، از روش پیمایشی و از ابزار پرسش‌نامه محقق ساخته جهت جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز استفاده گردید. جامعه آماری ساکنان بین ۱۵-۶۴ سال کلان شهر تبریز به تعداد ۴۰۷ نفر بر اساس فرمول نمونه‌گیری کوکران تعیین و به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، برای مطالعه انتخاب شدند. نتایج نشان داد که بین میزان مصرف‌گرایی و شهروندی زیست‌محیطی همبستگی معنی‌دار و منفی (۰/۴۸-) وجود دارد و بین میزان جهت‌گیری ارزشی با شهروندی زیست‌محیطی همبستگی معنی‌دار و منفی (۰/۵۴-) وجود دارد.

پورشه‌سواری و سرمدی (۱۹) در پژوهشی به بررسی رابطه ارزش‌های محیط‌زیستی با عزت‌نفس و متغیرهای جمعیت شناختی پرداختند. روش پژوهش توصیفی تحلیلی از نوع همبستگی بوده که با استفاده

از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای چندمرحله‌ای تعداد ۴۸۷ نفر از دانشجویان دانشگاه پیام نور شهر کرمان به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شدند. نتایج تحقیق نشان داد که ارزش‌های محیط‌زیستی اولویت اول ارزشی دانشجویان نبوده است. همچنین در بین ارزش‌های محیط‌زیستی بر اساس جنسیت و وضعیت تأهل تفاوت معنی‌داری وجود داشته است و بین جهت‌گیری ارزشی محیط‌زیستی و عزت‌نفس همبستگی مثبت معنی‌دار وجود داشته است.

مهدوی و همکاران (۲۰) در تحقیقی با عنوان «تحلیل رفتار زیست‌محیطی عشایر پیش و پس از اجرای طرح جایکا مطالعه موردی: بخش بازفت استان چهارمحال و بختیاری» به این نتیجه دست یافتند که رفتار زیست‌محیطی عشایر پس از اجرای طرح جایکا نسبت به قبل به طور مشخصی بهبود یافته است؛ به طوری که میانگین رفتارهای زیست‌محیطی عشایر در پیش از اجرای طرح جایکا، ۱/۹ و در پس از اجرای آن، ۳/۴۶ به دست آمد. همچنین نتایج نشان داد تفاوت معناداری در رفتارهای اجتماعی و فرهنگی زیست‌محیطی عشایر، پیش و پس از اجرای طرح جایکا وجود دارد.

سروستانی (۲۱) تحقیقی را با عنوان «ارزش‌ها و رفتارهای دوستدار محیط زیست: مطالعه‌ای در پارک‌های جنگلی استان گلستان» با هدف تبیین ارتباط متقابل جهت‌گیری‌های ارزشی نسبت به محیط زیست و رفتارهای دوستدار محیط زیست در پارک‌های جنگلی انجام داد. بدین منظور، با استفاده از روش تحقیق توصیفی و فن پیمایش، تعداد ۳۰۰ نفر از مراجعه‌کنندگان به پارک‌های جنگلی استان گلستان با روش نمونه‌گیری تصادفی مورد بررسی قرار گرفتند.

نتایج نشان داد که در بین مراجعه کنندگان پارک های جنگلی، جهت گیری ارزشی غیرانسان محور نسبت به محیط زیست، قوی تر از انسان محوری است و سن و جنسیت تأثیری در آن ندارد. همچنین، بین ارزش های غیر انسان محور (شامل زیست بوم محوری و خدامحوری) و رفتارهای دوست دار محیط زیست یک ارتباط مثبت و معنی دار وجود دارد، در حالی که ارتباط معنی داری بین این رفتارها با انسان محوری وجود ندارد.

فرهمند و همکاران (۲۲) مقاله ای را تحت عنوان «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتارهای زیست محیطی (مورد مطالعه: شهروندان شهر یزد) نگارش کرده اند. نتایج مقاله مذکور بیانگر آن بود که بین متغیرهای سن، آگاهی زیست محیطی، فردگرایی، رضایت از زندگی، و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین بین زنان و مردان در رفتارهای زیست محیطی تفاوت معناداری وجود دارد. مختاری ملک آبادی و همکاران (۷) در تحقیقی به تحلیل و بازشناسی رفتارهای زیست محیطی شهری بین شهروندان اصفهانی پرداختند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که رفتار زیست محیطی شهروندان اصفهانی نسبت به دهه قبل رفتارهایی مسئولانه تر شده است. ارتباط افراد با طبیعت مهم ترین عامل پیش بینی کننده رفتار زیست محیطی از بین دیگر عوامل مورد بررسی می باشد. افراد مسن و زنان رفتارهایی مانند تفکیک زباله و استفاده از حمل و نقل دوست دار محیط زیست را بیش تر از مردان انجام می دهند. موقعیت اجتماعی -

اقتصادی پیش بینی کننده استفاده افراد از حمل و نقل دوست دار محیط زیست و خرید زیست محیطی است که البته رابطه اول منفی است بدین گونه که افراد با موقعیت اجتماعی و اقتصادی بالاتر کم تر از حمل و نقل دوست دار محیط زیست استفاده می کنند. زنان از حمل و نقل دوست دار محیط زیست بیش تر استفاده می کنند و در زمینه تفکیک زباله از مبدأ نیز رفتار مطلوب تری دارند.

بالا و همکاران^۱ (۲۳) در پژوهشی درباره حساسیت، نگرش و دانش محیطی در بین ۴۱۱ نفر از شهروندان هند به این نتیجه رسیدند که دانش محیط زیستی و حساسیت محیط زیستی بر نگرش محیط زیستی اثر معناداری دارند.

کاور و همکاران^۲ (۲۴) در پژوهشی با موضوع نگرش محیط زیستی مصرف کنندگان محصولات سبز به این نتیجه رسیدند که نگرش محیط زیستی، سن و درآمد بر رفتار مصرف محصولات سبز اثرگذار است.

کیان و همکاران^۳ (۲۵) با بررسی عوامل مؤثر بر دانش و نگرش محیط زیستی ۱۱۸ نفر از ساکنان شهر بینجا در چین به این نتیجه رسیدند که نگرش و دانش محیط زیستی با سن رابطه معناداری دارند و با توجه به جنسیت و وضع تأهل دارای تفاوت معناداری هستند.

پرایمس^۴ و همکاران (۲۶) پژوهشی را با عنوان چگونه تئوری ارزش های انسانی شوارتز مدل رفتاری آن ها را تحت تأثیر قرار می دهد؟ انجام دادند. این مطالعه نشان می دهد که انواع انگیزشی ارزش های

¹ Bala et al

² Kaur et al

³ Qian et al

⁴ Primc et al

اندازه‌گیری شده به‌طور فردی توسط شوارتز (نوع- دوستی [BE]، جهانی‌گرایی [UN]، خودهدایتی [SD]) پیش‌بینی‌کننده‌های رفتارهای دوست‌دار محیط زیست افراد هستند، در حالی که مفهوم‌سازی او از پست‌مادی‌گرایی، تناسب بهتری با مدل نسبت به نمرات پست‌مادی‌گرایی کشوری اینگلهارت دارد. نتایج همچنین یافته‌های قبلی را تأیید می‌کند که ارزش‌های پست‌مادی‌گرا می‌توانند رفتارهای دوست‌دار محیط زیست را از طریق انگیزش، کنترل رفتاری ادراک شده و نیت‌ها تحریک کنند. مطالعه آنها نشان می‌دهد که نگرش‌های دوست‌دار محیط زیست در طول ده سال تغییرات قابل توجهی نداشته‌اند، حتی با وجود افزایش چالش‌های زیست‌محیطی و پایداری در سطح جهانی به طرز شگفت‌انگیزی، میانگین چندین متغیر تهدید ادراک شده حتی کاهش یافته است.

حسینان و همکاران^۱ (۲۷) با بررسی رابطه دانش و نگرش محیط زیستی ۱۱۰ نفر از شهروندان سریلانکایی به این نتیجه رسیدند که بین دانش و نگرش محیط زیستی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد.

لوپز و همکاران^۲ (۲۸) با بررسی تفاوت جنسیتی نگرش زیست‌محیطی شهروندان ۱۱ کشور اروپایی به این نتیجه رسیدند که بین نگرش محیط زیستی زنان و مردان تفاوت معناداری وجود دارد. با ارزیابی پژوهش‌های خارجی می‌توان به گستردگی استفاده از ارزش‌های فرهنگی اینگلهارت و شوارتز به‌عنوان دو رویکرد جهان‌شمول برای مطالعه ارزش‌های فرهنگی پی برد. از سوی دیگر، اکثر این تحقیقات در گستره

جغرافیایی وسیعی در کل جهان و یا چندین کشور انجام شده و علاوه بر مطالعه رابطه جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی و دگرگونی فرهنگی، از روش‌های پیچیده آماری و فراتحلیل استفاده کرده و به نقد و بررسی پژوهش‌های قبلی پرداخته‌اند.

چارچوب نظری پژوهش

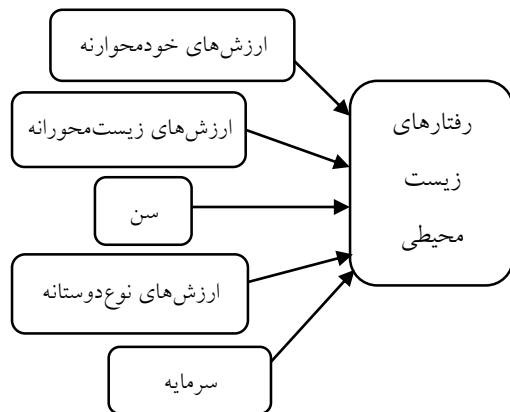
در زمینه بررسی و تبیین ساختار و اولویت‌های نظام ارزش‌ها، نظریه‌های متعددی مطرح شده است. فلاسفه ارزش‌ها را بر اساس آنچه در یک اجتماع یا اجتماعات انسانی با ارزش تلقی می‌شود، مورد بررسی قرار داده‌اند. روان‌شناسان در سطوحی خرد، تأثیر و تأثرات عوامل شناختی و نظام ارزش‌ها را تحلیل نموده‌اند. جامعه‌شناسان در سطوحی کلان، اهمیت و نتایج ارزش‌ها در نظام اجتماعی و فرهنگی جامعه را تحلیل نموده‌اند.

اینگلهارت در نظریه مادی- فرامادی خود عامل مؤثر بر اولویت‌ارزشی را وضعیت اجتماعی- اقتصادی حاکم بر زندگی کنونی و سال‌های قبل از بلوغ می‌داند. نظریه مادی- فرامادی اینگلهارت بر دو فرضیه استوار است؛ بر اساس فرضیه کمیایی، اولویت‌های ارزشی بازتاب تحولات و ویژگی‌های محیط اقتصادی- اجتماعی است و بر اساس فرضیه اجتماعی‌شدن، مناسبات میان وضعیت اقتصادی- اجتماعی و اولویت‌های ارزشی یک رابطه مبتنی بر تطابق نیست. بلکه یک تأخیر محسوس در این میان وجود دارد. اینگلهارت با ترکیب دو فرضیه بالا حکم می‌کند که، نظریه مادی- فرامادی ارزش‌ها بر این دلالت دارد که فرایند دگرگونی ارزش‌ها از آثار دوره‌ای (بازتاب

¹ Hasanain et al

² López et al

توانایی این نظریات در توضیح و تبیین تغییرات ارزشی در جوامع مختلف و نیز جامعیت نظریات شوارتز در تبیین نظام ارزش‌ها، از آن‌ها به عنوان چارچوب نظری تحقیق حاضر استفاده شده است.

شکل (۱): مدل تحلیلی تحقیق

روش‌شناسی

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ نحوه انجام، پیمایشی است. از نظر گردآوری داده‌ها یک بررسی پیمایشی - میدانی است. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسش‌نامه محقق ساخته برای رفتارهای زیست‌محیطی و پرسش‌نامه استاندارد برای نظریه ارزشی شوارتز می‌باشد. برای ارزیابی روایی ابزار پژوهش، از روایی صوری و محتوایی استفاده شد. این فرآیند از طریق أخذ نظرات خبرگان و متخصصان حوزه‌های مرتبط انجام شد. پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه و تأیید شد. که مقدار آن بالاتر از ۰/۷ به دست آمد. جامعه آماری تحقیق حاضر، شامل کلیه شهروندان ۱۵-۶۴ سال شهر تبریز می‌باشد و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۶۴ نفر برآورد شده است. داده‌های مورد نیاز از طریق پرسش‌نامه با مراجعه مستقیم به نمونه‌های انتخابی از شهروندان تبریزی جمع‌آوری شد.

نوسان‌های کوتاه‌مدت در محیط اقتصادی-اجتماعی که بر آثار بلندمدت نسل‌ها (بازتاب اوضاع غالب در طول سال‌های سازنده یک نسل معین) تحمیل می‌شود، تشکیل می‌گردد (۲۹).

بر اساس نظر شوارتز، ارزش‌ها، اهداف فراموقعیتی هستند که به عنوان اصول راهنما در خدمت زندگی فرد یا گروه قرار داشته و اهمیت متفاوتی دارند. بر اساس فرضیات شوارتز، با توجه به این‌که ارزش‌ها به عنوان اهداف در نظر گرفته می‌شوند، بنابراین ابعاد ارزشی و ارزش‌های تشکیل‌دهنده آن‌ها براساس سه ملاک از هم تشخیص داده می‌شوند: نخست این‌که، ارزش‌ها ممکن است در خدمت منافع فردی یا جمعی باشند. دوم، ارزش‌ها ممکن است ارزش‌های ابزاری یا غایی باشند و سوم، ارزش‌ها در ارتباط با ۱۰ بعد انگیزشی هستند که برخاسته از سه نیاز اساسی بشر، یعنی نیازهای زیست‌شناختی، نیاز به تعامل اجتماعی و نیازهای اساسی و رفاهی هستند. ده بعد انگیزشی ارزش‌ها عبارت‌اند از: خیرخواهی، سنت، هم‌نوایی، امنیت، قدرت، موفقیت، برانگیختگی، لذت‌طلبی، خوداتکایی و جهان‌گرایی که با توجه به تحقیقات انجام‌شده شوارتز، در تمام فرهنگ‌ها وجود داشته و نسبتاً دارای معانی یکسانی است. هم‌چنین انواع ارزشی ده‌گانه در مجموع به دو بعد ارزش‌های جمع‌گرایانه (خیرخواهی، جهان‌گرایی، سنت، امنیت و هم‌نوایی) و ارزش‌های فردگرایانه (قدرت، استقلال، زندگی هیجان‌انگیز و لذت‌گرایی) تقسیم می‌شوند. مقیاس بررسی ارزش‌های شوارتز، شکل بسط‌یافته مقیاس ارزش‌های روکیچ می‌باشد.

با توجه به اقبال وسیعی که در سطح محافل علمی از نظریات اینگلهارت شده است و در عین حال

جدول (۱): تعریف عملیاتی متغیر اولویت‌های ارزشی

مبنای تئوریکی	ابعاد	گویه‌ها
شوارتز	خیرخواهی	۱. اعتقاد به ارزش‌مند بودن خود؛ ۲. جبران یاری و کمک به دیگران؛ ۳. برای آسایش دیگران کار کردن؛ ۴. قابل اعتماد و قابل اتکاء بودن.
	جهان‌گرایی	۱. فرصت یکسان برای همه؛ ۲. جهانی در صلح و بدون جنگ؛ ۳. هماهنگی با طبیعت؛ ۴. اصلاح بی‌عدالتی‌ها؛ ۵. حفظ محیط‌زیست.
	جمع‌گرایانه	۱. تأکید بر معنویات؛ ۲. حفظ آداب و رسوم متداول؛ ۳. پذیرش سهم خود از زندگی؛ ۴. مؤمن و دین‌دار بودن.
	امنیت	۱. ثبات جامعه؛ ۲. حفاظت از کشور در برابر دشمن؛ ۳. حق داشتن حریم خصوصی در زندگی؛ ۴. تمیز و مرتب بودن.
	هم‌نوایی	۱. احساس این‌که دیگران به فکر من هستند؛ ۲. ادب داشتن و آداب دانی؛ ۳. احترام به والدین و بزرگ‌ترها؛ ۴. وظیفه‌شناس و مطیع بودن.
	قدرت	۱. توان کنترل و تسلط بر دیگران؛ ۲. تملک مادی و پول؛ ۳. حق رهبری و دستور دادن؛ ۴. حفظ ظاهر و وجهه خود.
	استقلال	۱. آزادی عمل و اندیشه؛ ۲. منحصر به فرد بودن؛ ۳. اتکا به خود و خودکفا بودن؛ ۴. انتخاب اهداف شخصی.
	فردگرایانه	۱. با خود در صلح و صفا بودن؛ ۲. ارضای امیال؛ ۳. لذت بردن از زندگی؛ ۴. خوش‌گذرانی.
	انگیزش	۱. تجربه‌های جدید و جالب؛ ۲. زندگی متنوع و مملو از نوآوری و دگرگونی؛ ۳. حادثه‌جو بودن؛ ۴. کنجکاو بودن و علاقه‌مند به فهمیدن همه‌چیز.
	موفقیت	۱. مورد تأیید دیگران بودن؛ ۲. جاه‌طلب و سخت‌کوش بودن؛ ۳. کاردان، مؤثر و باکفایت بودن؛ ۴. موفق بودن در نیل به اهداف.

منبع: نگارنده با اقتباس از (۳۰)

در پژوهش حاضر، برای به‌دست آوردن پایایی، پس از انجام Pre-test، از تکنیک آلفای کرونباخ استفاده شده است و گویه‌هایی که موجب کاهش ضریب آلفای مقیاس شدند، حذف گردیدند. براساس نتایج جدول (۲)، آماره آلفای کرونباخ شاخص‌های مورد استفاده در تحقیق بالاتر از ۰/۷ می‌باشد که نشانگر پایایی قابل قبول شاخص‌های مذکور می‌باشد.

جدول (۲): ارزیابی پایایی شاخص‌های مورد استفاده در تحقیق

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ
رفتارهای زیست‌محیطی	۰/۸۴
ارزش‌های خودمحورانه	۰/۷۱
ارزش‌های زیست‌محورانه	۰/۷
ارزش‌های نوع‌دوستانه	۰/۷۴

در پژوهش حاضر با عنایت به سطوح سنجش متغیرها (اسمی دو و چندحالتی، رتبه‌ای و فاصله‌ای) داده‌ها در سه سطح تحلیل شده است. به عبارتی بعد از تعیین کردن وضعیت توزیع داده‌ها و نیز شکل توزیع با استفاده از جداول فراوانی و آماره‌های گرایش به مرکز و پراکندگی اقدام به تعیین نوع آزمون پارامتریک و یا غیر پارامتریک بر اساس سطح سنجش متغیرها شد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها به این صورت است که پس از جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسش‌نامه، کدگذاری آن‌ها صورت گرفت. سپس با توجه به کدهای اختصاص یافته به هر متغیر و گزینه‌های مربوط به آن داده‌ها تعریف شده و وارد کامپیوتر شد. با انجام دستورالعمل‌های تغییر، تبدیل و اجرای داده‌ها و

در اینجا ابتدا با استفاده از آمار توصیفی، ویژگی های جمعیت شناختی (دموگرافیک) مورد بررسی قرار گرفت و سپس با آزمون های آماری استنباطی فرضیه های پژوهش، سنجش و آزمون شد.

- یافته های توصیفی

یافته های توصیفی تحقیق نشان داد که ۷۸/۲ درصد پاسخگویان مرد (۱۹۴ نفر) و ۲۱/۸ درصد پاسخگویان نیز زن (۵۴ نفر) می باشد. دامنه سنی افراد مورد مطالعه بین ۱۵ تا ۶۳ سال قرار دارد و میانگین سنی آنها ۳۸/۲۷ سال با انحراف استاندارد ۹/۲۳ است. طبق نتایج جدول مذکور، ۳۵/۲ درصد پاسخگویان (۱۲۸ نفر) دارای مدرک دیپلم، ۱۶/۲ درصد پاسخگویان (۵۹ نفر) دارای مدرک کاردانی، ۳۹/۳ درصد پاسخگویان (۱۴۳ نفر) دارای مدرک کارشناسی و ۹/۳ درصد پاسخگویان نیز (۳۴ نفر) دارای مدرک کارشناسی ارشد و یا بالاتر می باشند.

برای سنجش سرمایه اقتصادی از متغیرهای ارزش تقریبی وسیله نقلیه، مجموع درآمد خانواده در یک ماه، تعلق ذهنی طبقاتی، قیمت تقریبی هر متر واحد مسکونی استفاده شده است که اطلاعات توصیفی مربوط در ادامه ارائه می شود.

از ترکیب سؤال های ارزش تقریبی وسیله نقلیه، مجموع درآمد خانواده در یک ماه، تعلق ذهنی طبقاتی و قیمت تقریبی هر متر واحد مسکونی در همسایگی (همه گویه ها به دلیل متفاوت بودن سطح سنجش شان استاندارد شده اند) شاخص سرمایه اقتصادی ایجاد شد که در جدول (۳) آماره های مربوط به این شاخص ارائه شده است.

بر اساس اطلاعات توصیفی شاخص سرمایه اقتصادی، دامنه طیف مربوطه بین ۰ و ۳/۱۲ قرار دارد

ویرایش آن ها از طریق نرم افزار SPSS مورد پردازش قرار گرفته و سپس ستاده های کامپیوتر استخراج و توسط محقق تجزیه و تحلیل شد. در بخش آمار توصیفی جداول فراوانی و آماره های گرایش به مرکز و پراکندگی نظیر میانگین، انحراف معیار، واریانس و چولگی و کشیدگی و در بخش آمار استنباطی با توجه به سطح سنجش متغیرها از آزمون های مقایسه میانگین (t-Test) و آنالیز واریانس یکطرفه) و ۲ پیرسون و برای تحلیل های چند متغیره از رگرسیون خطی گام به گام استفاده شد. همچنین مدل مفهومی پژوهش در شکل (۱) مشخص شده است.

- فرضیه های تحقیق

- ۱- بین ارزش های خودمحرانه و رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.
- ۲- بین ارزش های نوع دوستانه و رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.
- ۳- بین ارزش های زیست محرانه و رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.
- ۴- بین سرمایه اقتصادی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.
- ۵- بین سن و رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.
- ۶- رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز به تفکیک جنس متفاوت است.
- ۷- رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز به تفکیک سطح تحصیلات متفاوت است.

یافته ها

پس از گردآوری داده ها، محقق با استفاده از روش های مختلف آماری سعی دارد آن ها را در جهت اهداف پژوهش مورد بررسی و آنالیز آماری قرار دهد.

و میانگین سرمایه اقتصادی برابر با ۱/۴۵ (معادل ۴۶/۴۷ در یک مقیاس ۰-۱۰۰) با انحراف استاندارد ۰/۵۹ می‌باشد که با توجه به مقدار وسط طیف پاسخگویان مورد بررسی به لحاظ سرمایه اقتصادی اندکی پایین‌تر از حد متوسط می‌باشند. نزدیک بودن توزیع مقادیر این متغیر نرمال با توجه به آماره‌های چولگی و کشیدگی و انحراف معیارهای مربوطه، تأیید می‌شود.

بر اساس اطلاعات توصیفی جدول (۳) دامنه تغییرات شاخص ارزش‌های خودمحرورانه (که از طریق محاسبه میانگین نمرات گویه‌ها به دست آمده) بین ۱ و ۵/۸۸ قرار دارد و میانگین ارزش‌های خودمحرورانه پاسخگویان برابر با ۳/۱۷ (معادل ۴۴/۴۶ در یک مقیاس ۰-۱۰۰) و با انحراف استاندارد ۱/۰۱ است که نشان می‌دهد نمره ارزش‌های خودمحرورانه پاسخگویان با توجه به دامنه تغییرات طیف مربوطه، اندکی پایین‌تر از حد وسط طیف قرار دارد. نزدیک بودن توزیع مقادیر این متغیر به یک توزیع نرمال با توجه به آماره‌های چولگی و کشیدگی و انحراف استانداردهای مربوطه تأیید می‌شود.

اطلاعات توصیفی دامنه تغییرات شاخص ارزش‌های زیست‌محرورانه (که از طریق محاسبه میانگین نمرات گویه‌ها به دست آمده) بین ۲/۰۹ و ۵/۶۴ قرار دارد و میانگین ارزش‌های زیست برابر با ۳/۹۵ (معادل ۵۲/۳ در یک مقیاس ۰-۱۰۰) با انحراف استاندارد ۰/۶۶ است که نشان می‌دهد نمره ارزش‌های زیست‌محرورانه پاسخگویان با توجه به دامنه تغییرات

طیف مربوطه، در حد وسط طیف قرار دارد. با توجه به آماره‌های چولگی و کشیدگی و انحراف استانداردهای مربوطه، توزیع مقادیر این متغیر به یک توزیع نرمال کاملاً نزدیک است.

بر اساس اطلاعات توصیفی جدول (۳) دامنه تغییرات شاخص ارزش‌های نوع‌دوستانه بین ۱ و ۶ قرار دارد و میانگین (که از طریق محاسبه میانگین نمرات گویه‌ها به دست آمده) این متغیر ۴/۱۹ (معادل ۶۳/۸ در یک مقیاس ۰-۱۰۰) و با انحراف استاندارد ۱/۳۱ است که نشان می‌دهد که نمره ارزش‌های نوع-دوستانه با توجه به دامنه تغییرات طیف مربوطه، بالاتر از حد وسط طیف قرار دارد. نزدیک بودن توزیع مقادیر این متغیر به یک توزیع نرمال با توجه به آماره‌های چولگی و کشیدگی و خطاهای مربوطه تأیید می‌شود. اطلاعات توصیفی جدول (۳) نشان می‌دهد که دامنه تغییرات شاخص رفتارهای زیست‌محیطی بین ۱/۷۸ و ۵/۷۸ قرار دارد و میانگین رفتارهای زیست-محیطی (که از طریق محاسبه میانگین نمرات گویه‌ها به دست آمده) برابر با ۴/۰۳ (معادل ۵۶/۲۵ در یک مقیاس ۰-۱۰۰) با انحراف استاندارد ۰/۸۹۹ است که نمایگر این است میانگین نمره رفتارهای زیست‌محیطی پاسخگویان با توجه به دامنه تغییرات طیف مربوطه، اندکی بالاتر از حد وسط طیف قرار دارد. توجه به آماره‌های چولگی و کشیدگی و خطای استانداردهای مربوط به آن‌ها نشان می‌دهد که توزیع مقادیر شاخص رفتارهای زیست‌محیطی تا حد زیادی نزدیک به یک توزیع نرمال است.

جدول (۳): آماره های توصیفی مربوط به شاخص سرمایه اقتصادی

شاخص	کمینه	میانگین		انحراف استاندارد	چولگی		کشیدگی
		خطای استاندارد	آماره		خطای استاندارد	آماره	
سرمایه اقتصادی	۰	۰/۰۲۹	۳/۱۲	۰/۵۹	۰/۱۲۵	۰/۴۶	۰/۲۴۶
ارزش های خودمحرانه	۱/۰۰	۰/۰۴۹	۵/۸۸	۱/۰۱	۰/۱۲۵	۰/۵۹۴	۰/۲۴۶
ارزش های زیست محرانه	۲/۰۹	۰/۰۳۲	۵/۶۴	۰/۶۶	۰/۱۲۵	-۰/۰۱۸	۰/۲۴۶
ارزش های نوع دوستانه	۱/۰۰	۰/۰۶۴	۶/۰۰	۱/۳۱	۰/۱۲۵	۰/۰۳۸	۰/۲۴۶
رفتارهای زیست محیطی	۱/۷۸	۰/۰۴۴	۵/۷۸	۰/۸۹۹	۰/۱۱۵	۰/۵۴۶	۰/۲۴۶

منبع: یافته های پژوهش

- آزمون های استنباطی

در این بخش فرضیه های مطرح شده مورد آزمون قرار می گیرند که در دو بخش تحلیل دو متغیره و تحلیل چند متغیره ارائه می شوند. با توجه به سطوح سنجش متغیرها و فرضیه های مطرح شده از آزمون های ضریب همبستگی پیرسون، تفاوت میانگین t-test با دو گروه مستقل و تحلیل واریانس یک طرفه (F) استفاده می شود.

- آزمون فرضیات

فرضیه اول: بین ارزش های خودمحرانه و رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.

نتایج آزمون همبستگی r پیرسون بین ارزش های خودمحرانه و رفتارهای زیست محیطی در جدول (۴) ارائه شده است. طبق نتایج جدول مذکور رابطه بین ارزش های خودمحرانه و رفتارهای زیست محیطی با توجه به این که سطح معنی داری ضریب همبستگی مربوطه (۰/۰۰۴) کوچک تر از ۰/۰۵ است، به لحاظ آماری معنی دار می باشد. شدت همبستگی بین این دو متغیر نیز برابر با ۰/۲۸۰- و به صورت منفی است. بدین معنا که هر چقدر نمره ارزش های خودمحرانه

پاسخگویان بالا برود میزان نمره رفتارهای زیست-محیطی آنها پایین می آید. بنابراین فرضیه شماره ۱ تحقیق مبنی بر وجود رابطه معنادار بین ارزش های خودمحرانه و رفتارهای زیست محیطی صادق است. فرضیه دوم: بین ارزش های زیست محرانه و رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.

طبق نتایج جدول (۴)، رابطه بین ارزش های زیست محرانه و رفتارهای زیست محیطی با توجه به این که سطح معنی داری ضریب همبستگی مربوطه (۰/۰۰۰) کوچک تر از ۰/۰۵ است، به لحاظ آماری معنی دار می باشد. شدت همبستگی بین این دو متغیر نیز برابر با ۰/۳۴۲ و به صورت مثبت می باشد. بدین معنا که هر چقدر نمره ارزش های زیست محرانه پاسخگویان افزایش یابد میزان نمره رفتارهای زیست محیطی آنها نیز بالا می رود. بنابراین فرضیه شماره ۲ تحقیق مبنی بر وجود رابطه معنادار بین ارزش های زیست محرانه و رفتارهای زیست محیطی صادق است.

فرضیه سوم: بین ارزش‌های نوع دوستانه و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.

طبق نتایج جدول (۴)، رابطه بین ارزش‌های نوع-دوستانه و رفتارهای زیست‌محیطی با توجه به این‌که سطح معنی‌داری ضریب همبستگی مربوطه (۰/۰۰۰) کوچک‌تر از ۰/۰۵ است، به لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشد. شدت همبستگی بین این دو متغیر نیز برابر با ۰/۳۱۲ و به صورت مثبت است. بدین معنا که هر چقدر نمره ارزش‌های نوع‌دوستانه پاسخگویان بالا برود میزان نمره رفتارهای زیست‌محیطی آن‌ها پایین می‌آید. بنابراین فرضیه شماره ۳ تحقیق مبنی بر وجود رابطه معنادار بین ارزش‌های نوع‌دوستانه و رفتارهای زیست‌محیطی صادق است.

فرضیه چهارم: بین سرمایه اقتصادی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد. طبق نتایج جدول (۴)، رابطه بین سرمایه اقتصادی و رفتارهای زیست‌محیطی با توجه به این‌که سطح معنی‌داری ضریب همبستگی مربوطه (۰/۰۱۴)

کوچک‌تر از ۰/۰۵ است، به لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشد. شدت همبستگی بین این دو متغیر نیز برابر با ۰/۲۶۳ و به صورت مثبت می‌باشد. بدین معنا که هر چقدر سرمایه اقتصادی پاسخگویان افزایش یابد میزان نمره رفتارهای زیست‌محیطی آن‌ها نیز بالا می‌رود. بنابراین فرضیه شماره ۴ تحقیق مبنی بر وجود رابطه معنادار بین سرمایه اقتصادی و رفتارهای زیست‌محیطی صادق است.

فرضیه پنجم: بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.

نتایج آزمون همبستگی r پیرسون بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی در جدول (۴) ارائه شده است. طبق نتایج جدول مذکور رابطه بین ارزش‌های نوع‌دوستانه و رفتارهای زیست‌محیطی با توجه به این‌که سطح معنی‌داری ضریب همبستگی مربوطه (۰/۰۸۴) بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است، به لحاظ آماری معنی‌دار نمی‌باشد. بنابراین فرضیه شماره ۵ تحقیق مبنی بر وجود رابطه معنادار بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی تأیید نمی‌شود.

جدول (۴): نتایج آزمون همبستگی بین سرمایه اقتصادی و رفتارهای زیست‌محیطی

رفتارهای زیست‌محیطی	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
ارزش‌های خودمحورانه	۳۶۴	-۰/۲۸۰	۰/۰۰۴
ارزش‌های زیست‌محورانه	۳۶۴	۰/۳۴۲	۰/۰۰۰
ارزش‌های نوع‌دوستانه	۳۶۴	۰/۳۱۲	۰/۰۰۰
سرمایه اقتصادی	۳۶۴	۰/۲۶۳	۰/۰۱۴
سن	۳۶۴	۰/۲۰۱	۰/۰۸۴

منبع: یافته‌های پژوهش

فرضیه ششم: رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان تبریز به تفکیک جنس متفاوت است.

برای سنجش معنی‌داری تفاوت میانگین رفتارهای زیست‌محیطی به تفکیک جنس افراد مورد مطالعه از آزمون t با دو گروه مستقل استفاده شده است.

جدول (۵): نتایج آزمون t رفتارهای زیست محیطی و جنس پاسخگویان

جنس پاسخگویان	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	Sig
مرد	۱۹۸	۳/۰۴	۰/۷۵۱	۴/۰۳۸	۳۶۲	۰/۰۰۰
زن	۱۸۶	۳/۹۲	۰/۸۷۳			

منبع: یافته های پژوهش

نتایج جدول (۵) حاکی از آن است که میانگین نمرات پاسخگویان مرد و زن در رفتارهای زیست-محیطی با هم متفاوت است و میانگین پاسخگویان مرد (۳/۰۴) بیش تر از میانگین پاسخگویان زن (۳/۹۲) می باشد و میزان رفتارهای زیست محیطی در بین پاسخگویان زن بیش تر از پاسخگویان مرد می باشد. نتیجه آزمون لون حاکی از برابری واریانس های دو گروه مرد و زن می باشد؛ در نتیجه به سطح معنی داری t مربوط به قسمت برابری واریانس توجه می کنیم که با توجه به سطح معنی داری t به دست آمده، این تفاوت میانگین بین دو گروه جنسی به لحاظ آماری معنی دار (۰/۰۰۰) می باشد و فرضیه تفاوت میانگین رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز به تفکیک جنسیت تأیید می شود.

فرضیه هفتم: رفتارهای زیست محیطی شهروندان تبریز به تفکیک تحصیلات متفاوت است. برای سنجش معنی داری تفاوت میانگین رفتارهای زیست محیطی به تفکیک تحصیلات پاسخگویان از آزمون آنالیز واریانس یک طرفه (F) استفاده شده است. در ابتدا جدول میانگین شاخص رفتارهای

زیست محیطی بر اساس تحصیلات پاسخگویان برای مقایسه ارائه می شود و در ادامه، نتایج آزمون آنالیز واریانس یک طرفه برای پی بردن به معناداری تفاوت میانگین ارائه می گردد.

جدول (۶): میانگین رفتارهای زیست محیطی برحسب تحصیلات

سطح تحصیلات	تعداد	میانگین
دیپلم	۱۲۸	۳/۱۴
کاردانی	۵۹	۳/۲۹
کارشناسی	۱۴۳	۲/۹۵
کارشناسی ارشد و بالاتر	۳۴	۳/۳۷
کل	۳۶۴	۳/۱۸

منبع: یافته های پژوهش

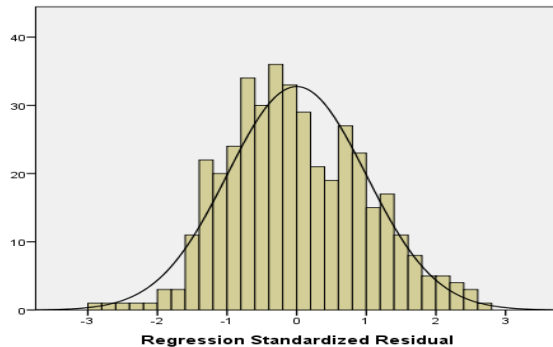
بر اساس اطلاعات جدول (۶)، میانگین رفتارهای زیست محیطی برحسب تحصیلات متفاوت است و میانگین رفتارهای زیست محیطی در میان پاسخگویانی که تحصیلات آنها کارشناسی ارشد و بالاتر است، بیش تر از سایر پاسخگویان می باشد. پس از آن، به ترتیب پاسخگویان دارای تحصیلات کاردانی، دیپلم و کارشناسی به لحاظ رفتارهای زیست محیطی در رتبه های بعدی قرار دارند.

جدول (۷): نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه (F) بین تحصیلات و رفتارهای زیست محیطی

مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجدور میانگین	F	Sig
۳۲/۵۲۷	۳	۱۶/۲۶۳		
۴۵۷/۸۹۱	۳۶۰	۱/۱۲۸	۲/۱۴۷	۰/۰۷۴
۴۹۰/۴۱۷	۳۶۳			

منبع: یافته های پژوهش

باشد. در این نمودار باید به داده‌های پرت و شکل توزیع داده‌ها توجه شود که با توجه به شکل (۲) نرمال بودن توزیع داده‌ها تأیید می‌شود.

شکل (۲): نمودار توزیع هیستوگرام رفتارهای زیست‌محیطی (منبع: یافته‌های پژوهش)

یکی دیگر از پیش‌فرض‌های رگرسیون، عدم هم‌خطی بین متغیرهای مستقل است؛ یعنی متغیرهای مستقل نباید با یکدیگر همبستگی بالایی داشته باشند. آماره‌هایی که برای تشخیص میزان هم‌خطی به کار می‌روند تولرانس و عامل تورم واریانس (VIF) است. اطلاعات جدول (۸) حاکی از آن است که هر چهار متغیر باقیمانده در مدل رگرسیونی دارای مقدار تولرانس بالای ۰/۴ (ارزش‌های خودمحرانه برابر با ۰/۹۴، ارزش‌های زیست‌محرانه برابر با ۰/۹۱، ارزش‌های نوع‌دوستانه برابر با ۰/۸۷ و سرمایه اقتصادی برابر با ۰/۸۶) و مقدار ضریب تحمل پایین‌تر از ۲/۵ (ارزش‌های خودمحرانه برابر با ۱/۸۱، ارزش‌های زیست‌محرانه برابر با ۲/۰۲، ارزش‌های نوع‌دوستانه برابر با ۲/۱۴ و سرمایه اقتصادی برابر با ۲/۱۷) هستند. بنابراین بین متغیرهای مستقل باقی‌مانده در مدل رگرسیونی (ارزش‌های خودمحرانه، ارزش‌های زیست‌محرانه، ارزش‌های نوع‌دوستانه و

بر اساس نتایج جدول (۷) سطح معنی‌داری آزمون F مربوط به رفتارهای زیست‌محیطی و تحصیلات، کم‌تر از ۰/۰۵ است در نتیجه اختلاف میانگین مربوطه معنی‌دار نمی‌باشد؛ به عبارت دیگر میانگین رفتارهای زیست‌محیطی برحسب تحصیلات حداقل در بین دو گروه تفاوت معنی‌داری ندارد. بنابراین فرضیه تفاوت میانگین رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان تبریز به تفکیک تحصیلات تأیید نمی‌شود.

- تحلیل چند متغیره (رگرسیون خطی گام به گام)

در تحقیق حاضر در تحلیلی چند متغیره و برای بررسی میزان تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل تأثیر گذار (ارزش‌های نوع‌دوستانه، ارزش‌های خودمحرانه، ارزش‌های زیست‌محرانه، سرمایه اقتصادی، سن، جنس و تحصیلات) بر متغیر وابسته (رفتارهای زیست‌محیطی) از رگرسیون خطی گام به گام استفاده شده است.

برای انجام تحلیل رگرسیون ابتدا باید پیش‌فرض‌های آن تأیید شود، برای همین در ابتدا به بررسی پیش‌فرض‌های رگرسیون پرداخته می‌شود و پس از تأیید آن‌ها، به تحلیل رگرسیونی رفتارهای زیست‌محیطی پرداخته می‌شود. که مهم‌ترین پیش‌فرض‌های رگرسیون شامل؛ نرمال بودن توزیع مقادیر متغیرها به ویژه متغیر وابسته، وجود رابطه خطی بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل، استقلال خطاها، عدم هم‌خطی بین متغیرهای مستقل و توزیع نرمال مقادیر باقیمانده استاندارد رگرسیون می‌باشد که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود.

یکی از پیش‌فرض‌های رگرسیون این است که توزیع مقادیر متغیرهای مستقل و وابسته باید نرمال

سرمایه اقتصادی) رابطه هم خطی وجود ندارد و این پیش فرض تأیید می شود.

جدول (۸): آماره های هم خطی متغیرهای مستقل

متغیرها	آستانه	ضریب تحمل (VIF)	آماره استقلال خطاها
ارزش های خودمحورانه	۰/۹۴	۱/۸۱	۱/۸۴
ارزش های زیست محورانه	۰/۹۱	۲/۰۲	
ارزش های نوع دوستانه	۰/۸۷	۲/۱۴	
سرمایه اقتصادی	۰/۸۶	۲/۱۷	

منبع: یافته های پژوهش

شکل (۳) الگوی مشخصی وجود ندارد، این پیش فرض نیز تأیید می شود.

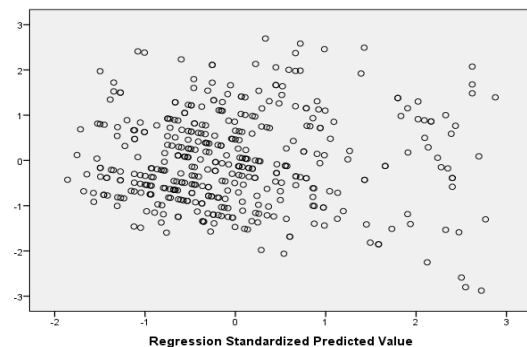
جدول (۹) به عنوان اولین خروجی آزمون رگرسیون چند متغیره، نشان می دهد که مقدار ضریب همبستگی ۰/۵۸۴ است که حاکی از آن است بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تحقیق (رفتارهای زیست محیطی) همبستگی متوسطی وجود دارد. مقدار ضریب تعیین تعدیل شده هم نشان می دهد ۳۰/۴ درصد از کل تغییرات متغیر وابسته (رفتارهای زیست محیطی)، وابسته به ۴ متغیر مستقل باقی مانده (ارزش های خودمحورانه، ارزش های زیست محورانه، ارزش های نوع دوستانه و سرمایه اقتصادی) در این معادله می باشد.

جدول (۹): ضریب همبستگی، ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده

ضریب همبستگی	مجدور ضریب همبستگی	ضریب تعیین تعدیل شده
۰/۵۸۴	۰/۳۱۵	۰/۳۰۴

منبع: یافته های پژوهش

جدول (۱۰) مربوط به آزمون معناداری تأثیرات کلی موجود در مدل رگرسیونی است. با توجه به سطح

شکل (۳): نمودار پراکنش رفتارهای زیست محیطی

منبع: یافته های پژوهش

استقلال خطاها در رگرسیون یکی دیگر از پیش فرض های رگرسیونی است که در جهت ارزیابی آن معمولاً از آماره دوربین و اتسون استفاده می شود. مقدار این آماره بین ۱/۵ تا ۲/۵ می باشد. با توجه به اینکه مقدار دوربین و اتسون طبق جدول (۸) برابر با ۱/۸۴ می باشد، فرض استقلال خطاها نیز تأیید می شود.

پیش فرض آخر در رگرسیون که بررسی یکسانی واریانس برای گروه های مورد بررسی است، به بررسی برابری واریانس متغیر وابسته در سراسر مقادیر متغیر مستقل می پردازد که به وسیله نمودار پراکنش به بررسی آن پرداخته شده است و با توجه به اینکه در

معنی‌داری آماره F که در سطح خطای کم‌تر از $0/01$ درصد قرار گرفته است، می‌توان نتیجه گرفت که تأثیرات ترکیبی ϵ متغیر مستقل بر متغیر وابسته به لحاظ آماری معنادار است و این ϵ متغیر مستقل قادرند بخشی از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند.

جدول (۱۰): آزمون تحلیل واریانس

مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی‌داری
اثر رگرسیونی	۴	۸/۴۲		
باقی‌مانده	۳۶۰	۰/۳۶۲	۴۴/۶	۰/۰۰۰
کل	۳۶۴	-		

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول (۱۱) ضرایب رگرسیونی هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را نشان می‌دهد. دقت در مقدار ضرایب رگرسیونی غیر استاندارد (B) مربوط به متغیر ارزش‌های زیست‌محورانه حاکی از آن است که یک واحد افزایش در نمره ارزش‌های زیست‌محورانه موجب می‌شود تا متغیر وابسته (رفتارهای زیست‌محیطی با ضریب $0/491$ افزایش یابد. یک واحد افزایش در نمره ارزش‌های نوع دوستانه باعث می‌شود تا رفتارهای زیست‌محیطی با ضریب $0/247$ افزایش یابد. این تأثیرات با توجه به سطح معناداری آزمون t مربوطه، تأثیر معناداری به لحاظ آماری می‌باشند.

جدول (۱۱): رگرسیون خطی چند متغیره رفتارهای زیست‌محیطی

متغیرهای مستقل	ضرایب غیر استاندارد		سطح معنی‌داری	آماره t	ضریب همبستگی		نیمه‌تفکیکی
	B	انحراف معیار			ضرایب استاندارد	تفکیکی	
عرض از مبدا (ضریب ثابت)	۲/۹۴۱	۰/۳۲۷	-	۱۳/۸۱	-	-	-
زیست‌محورانه	۰/۴۹۱	۰/۱۳۴	۰/۳۸۶	۹/۳۲	۰/۰۰۰	۰/۵۲۸	۰/۴۴۲
نوع‌دوستانه	۰/۴۲۷	۰/۲۲۴	۰/۳۵۳	۷/۴۷	۰/۰۰۰	۰/۴۸۹	۰/۳۸۷
خودمحورانه	-۰/۳۹۴	۰/۱۴۱	-۰/۳۱۵	-۵/۸۲	۰/۰۰۲	-۰/۴۱۲	-۰/۲۹۸
سرمایه اقتصادی	۰/۲۴۷	۰/۱۳۵	۰/۲۴۳	۳/۹۸	۰/۰۲۴	۰/۲۸۰	۰/۲۲۱

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس آماره بتای استاندارد (Beta) مربوط به متغیرهای مستقل باقیمانده در مدل، متغیر ارزش‌های زیست‌محورانه (با بتای استاندارد $0/386$) تأثیر نسبی بالاتری در مقایسه با سایر متغیرها دارد. بعد از متغیر مذکور به ترتیب متغیرهای ارزش‌های نوع‌دوستانه (با بتای $0/353$)، ارزش‌های خودمحورانه (با بتای استاندارد $-0/315$) و سرمایه اقتصادی (با بتای استاندارد $0/243$) در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

همچنین لازم به ذکر است که متغیرهای سن و جنس به دلیل اینکه تأثیر معناداری در مدل رگرسیون نهایی رفتارهای زیست محیطی نداشتند، از مدل رگرسیونی مربوطه خارج شدند.

بحث و نتیجه گیری

توجه در مبانی نظری تحقیق حاکی از آن است که در مطالعه ارزش ها به مثابه عواملی که رفتار زیست محیطی را تعیین می بخشد، ارجاع های نظری بسیاری به کار گرفته می شود. به طور کلی، سه جهت گیری ارزشی در سه محور مطالعات زیست محیطی درخور توجه هستند: (۱) جهت گیری ارزشی خودمحورانه که افراد می کوشند در آن منافع شخصی را پررنگ کنند. (۲) جهت گیری ارزشی دیگرمحورانه که افراد در پی رفاه و آسایش انواع بشر هستند. (۳) جهت گیری ارزشی زیست مدارانه که تمرکز انسان ها بر گونه های غیرانسانی و سپهرهای زیستی دیگر است. بار (۲۰۰۷) معتقد است افراد خودمحور مانند محافظه کاران به احتمال کمتری رفتارهای حامی محیط زیست از خود نشان می دهند. مهم ترین این ها کاربرد مفهوم رفتار دیگرمحور است. این چارچوب نظری متعلق به شوارتز (۱۹۹۲) است. مطابق دیدگاه شوارتز، در هر فرهنگی ارزش ها در دو بعد طبقه بندی می شوند: یا نشأت گرفته از قطب خودمحوری تا قطب دیگرمحوری هستند؛ یا در بعد دوم که ارزش ها در دو سوی طیف باز بودن برای تغییر و محافظه کاری ارزیابی می شوند. طبقه بندی شوارتز (۱۹۹۲) در باب ارزش های انسانی نشان می دهد که ساختارهای انگیزشی انسان ها پایه ای برای گونه ارزشی مجزایی هستند که دو بعد قابل شناسایی متمایز از هم دارند: بازبودن برای تغییر در مقابل محافظه کاری و

خودافزایی در مقابل خودتعالی. در این پیوستار، چهار گونه ارزشی عام قابل شناسایی هستند: جهت گیری ارزشی خودتعالی مشتمل بر عام گرایی و خیرخواهی است؛ و جهت گیری ارزشی خودافزایی شامل تمایل به قدرت و نفع شخصی می باشد. استرن و همکارانش معتقدند که یکی از انواع محرک های ارزشی شوارتز یعنی عام گرایی پایه جهت گیری های ارزشی زیست-سپهر است. چنین روابطی بین ارزش های اجتماعی و زیست محور می تواند همچون پایه اجتماعی-زیست-محیطی در راه آزمودن ارزش های زیست محیطی به کار آید. افرادی که آمادگی بیش تری برای تغییر دارند، دیگرمحور هستند و با طبیعت احساس نزدیکی می کنند، احتمالاً رفتارهای حامی محیط زیست بیشتری از خود نشان می دهند (۳۱). نتایج نشان داد که ارزش های خودمحورانه با رفتارهای زیست محیطی رابطه معنادار و منفی دارد. این یافته تأییدی بر اهمیت دوری از ارزش خودمحور در بروز رفتارهای دوستدار محیط زیست است، به ویژه این که رفتارهای عمومی دوستدار محیط زیست با بعد زیست محوری در ارتباط مستقیم هستند که خود بیانگر اهمیت ارزش های خود-محور در تعامل مناسب با محیط زیست طبیعی است. بر همین اساس پیشنهاد می شود با راه اندازی انجمن ها و سازمان های غیردولتی در زمینه رفتارهای زیست-محیطی و دوری از رفتارهای خودمحوری که مخرب محیط زیست می باشد و تشویق افراد به عضویت در این اجتماعات، رفتارهای حامی محیط زیست ارتقا داده شود. زیرا قرار گرفتن فرد در گروه به دلیل تأثیر جمع بر فرد می تواند به شکل گیری نگرش و رفتار در افراد کمک نماید.

طبق نتایج تحقیق ارزش‌های زیست‌محورانه و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معنادار و مثبتی دارند. این یافته نشان می‌دهد که با تقویت ارزش‌های زیست‌محورانه، مردم رفتارهای زیست‌محیطی مطلوب‌تری از خود نشان می‌دهند. بر همین اساس باید به نقش برجسته آموزش و پرورش و رسانه‌های جمعی در راستای فرهنگ‌سازی و بالا بردن ارزش‌های زیست‌محورانه نزد مردم تأکید کرد. در همین راستا برای ارتقای ارزش‌های زیست‌محورانه پیشنهاد می‌شود این امر از طریق آموزش‌های همگانی با استفاده از تولید برنامه‌های مفید و جذاب در رسانه‌های ارتباط جمعی و برگزاری دوره‌های آموزشی و همایش‌های زیست‌محیطی در شهر تبریز، انتشار کتابچه‌های آموزشی رایگان توسط شهرداری‌ها صورت پذیرد. همچنین برانگیختن حس ذاتی زیباشناسی و طبیعت‌گرایی از طریق انتشار آثار هنری خلق شده توسط تصویرگران و عکاسان طبیعت می‌تواند موجبات ارتقای شناخت ارزش‌های زیست-محورانه مردم را فراهم آورد.

بر اساس نتایج این پژوهش، ارزش‌های نوع‌دوستانه رابطه معنادار و مثبتی با رفتارهای زیست‌محیطی دارد. همچنین باید عنوان کرد که با افزایش ارزش‌های نوع‌دوستانه در بین مردم، خودمحوری کاهش می‌یابد و ارزش‌هایی که مربوط به هموعان و کل جامعه است، بالا می‌رود. باید اذعان داشت که با کاهش فردگرایی، می‌توان روحیه مشارکت و نوع‌دوستی را با فرهنگ‌سازی افزایش داد. باید در افراد جامعه مشارکت و کار جمعی و همچنین حس مسئولیت اجتماعی و نوع‌دوستی تقویت شود تا آنها به محیطی

که در آن زندگی می‌کنند احساس تعلق بیشتری پیدا کنند و رفتارهای زیست‌محیطی بهتری داشته باشند. طبق نتایج تحقیق بین سرمایه اقتصادی و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد. در همین راستا باید اذعان داشت که پس‌انداز کردن عامل مهمی در رفتارهای مصرفی است. کیفیت و هزینه دو عامل مهم در تصمیم‌گیری برای خرید است. هزینه بالا مانع مهم تغییر رفتار مثبت است و صرفه‌جویی کردن محرک مهم برای تغییر رفتار؛ مثلاً در بحث صرفه‌جویی مصرف انرژی در خانه. هرچند محدودیت‌های خاصی به عنوان مانع وجود داد: پولی که پس‌انداز می‌شود، باید ارزش تلاش برای تغییر رفتار را داشته باشد و رفتار باید نتیجه پس‌انداز در کوتاه مدت باشد. همچنین موارد مربوط به مداخله سیاست‌گذاری در منابع حاکی از آن است که مقیاس‌های مالی می‌تواند انگیزه‌ای برای تغییر رفتار باشد، مانند: مالیات بر پلاستیک یا کاهش مالیات برای خودروهایی با سوخت پاک یا کم مصرف. بر همین اساس باید انگیزه‌های مالی و تشویق‌کننده در بین مردم در نظر گرفته شود. همچنین تدابیر اقتصادی از سوی مسئولان در کاهش محرومیت افراد می‌تواند یک عامل مهم در جهت رفتارهای زیست‌محیطی بهتر باشد زیرا همین رضایت به حوزه‌های دیگر از جمله محیط زیست هم تسری پیدا می‌کند و باعث انجام دادن رفتارهای زیست‌محیطی بهتر از سوی افراد جامعه می‌شود.

نتایج تحقیق حاضر با یافته‌های تحقیقات استرن و دایتز (۳۲)، کلانتری و همکاران (۳۳) و عبداللهی (۳۴) تا حدودی همسو می‌باشد. همچنین باید اظهار داشت که خودمحوری بسیاری از رفتارهای افراد را

تعارض منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی برای اعلام ندارند.

منابع

- [1] Haghghatian, M., 2014, Environmental behavior of the residents of the city of Esfahan and the effects of selected variables in it. Urban Regional Studies and Research, 6(23), 133. (in Persian)
- [2] Mirfardi, A., Salamatian, D., 2024, Investigating the factors influencing the environmental attitudes of the students of the humanities faculties of Shiraz University. Women's Studies Sociological and Psychological, 22(1), 101. (in Persian)
- [3] Golkar, F., Farahmand, A.R., 2010, Environmental Pollution. 1st Edition, Mandegar Publications, pp. 368. (in Persian)
- [4] Zare, B., Habibpour, K., Abededini, I., 2020, The relationship between consumerism and value orientations with environmental citizenship: Among the citizens of Tabriz. Journal of Economic & Developmental Sociology, 9(2), 73. (in Persian)
- [5] Sarmadi, M., Masoumifard, M., 2016, A study on the role of ICT-based education in decreasing environmental challenges (with emphasis on urban environment). Environmental Education and Sustainable Development, 4(2), 38. (in Persian)
- [6] Taherpour, M.S., Javidi, T., Bagheri, K., Naghizadeh, H., 2016, The bases, principles, and methods of training environmental citizens from an islamic perspective. Research in Islamic Education Issues, 24(30), 54. (in Persian)
- [7] Mokhtari Malek Abadi, R., Abdollahi, A., Sadeghi, H.R., 2014, An analysis and recognition of urban environmental behaviors (Case study: Isfahan City, year 1391). Research and Urban Planning, 5(18), 1. (in Persian)
- [8] Triandis, H.C., 2001, Individualism-collectivism and personality. Journal of Personality, 69, 907.
- [9] Yousefi, N., 2004, The generation gap: An empirical and theoretical study. Jihad Daneshgahi Humanities and Social Sciences Research Institute Publications. (in Persian)

تحت تأثیر خود قرار می‌دهد تا جایی که ممکن است نسبت به ارزش‌های اخلاقی و هنجارهای اجتماعی نیز بی‌تفاوت باشند. افراد خودمحور، خودخواه و خودبزرگ‌بین هستند که تمایلی به کارهای گروهی و هم‌گرایی ندارند و از مشارکت‌های عمومی محروم هستند.

همچنین براساس نتایج تحقیق، خانم‌ها نسبت به آقایان رفتار زیست‌محیطی مطلوب‌تری دارند. این یافته تحقیق با یافته تحقیق مختار ملک‌آبادی و همکاران (۷) همخوان است که این محققان در تحقیق خود به این نتیجه رسیده بودند که زنان رفتارهایی مانند تفکیک زباله و استفاده از حمل و نقل دوستدار محیط زیست را بیشتر از مردان انجام می‌دهند و در زمینه تفکیک زباله از مبداء نیز رفتار مطلوب‌تری دارند. همچنین این یافته با یافته تحقیق فرهمند و همکاران (۲۲) نیز همسو است که بر تفاوت زنان و مردان در رفتارهای زیست‌محیطی اذعان داشته‌اند. در نهایت طبق یافته‌های تحقیق، سرمایه اقتصادی رابطه معناداری با رفتارهای زیست‌محیطی دارد. این نتیجه نیز با نتایج تحقیق کلانتری و همکاران (۳۳) که به این نتیجه رسیده بودند، درآمد با رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معنادار دارد، همخوان می‌باشد.

در پایان برای تقویت رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان پیشنهاد می‌شود دوره‌های کوتاه مدت آموزش‌های زیست‌محیطی و رفتارهای دوستدار محیط زیست برای شهروندان، دانش‌آموزان، دانشجویان، کارکنان ادارات مختلف برگزار شود. همچنین برای تقویت رفتارهای زیست‌محیطی مثبت بسته‌های انگیزشی متنوع در نظر گرفته شود.

- Bakhtiari Province). *Spatial Planning*, 9(4), 83. (in Persian)
- [21] Abedi-Sarvestani, A., 2015, Values and pro-environmental behaviors: A study in Golestan Province forest parks. *Geography and Environmental Planning*, 26(3), 329. (in Persian)
- [22] Farahmand, M., Shokohifar, K., Sayarkhalaj, H., 2014, A study of social factor affecting environmental behavior of residents of the city of Yazd. *Urban Sociological Studies (Urban Studies)*, 4(10), 109. (in Persian)
- [23] Bala, R., Singh, S., Sharma, K.K., 2023, Relationship between environmental knowledge, environmental sensitivity, environmental attitude and environmental behavioural intention—a segmented mediation approach. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 34(1), 119.
- [24] Kaur, B., Gangwar, V.P., Dash, G., 2022, Green marketing strategies, environmental attitude, and green buying intention: A multi-group analysis in an emerging economy context. *Sustainability*, 14(10), 6107.
- [25] Qian, C., Yu, K., Gao, J., 2019, Understanding environmental attitude and willingness to pay with an objective measure of attitude strength. *Environment and Behavior*, 53(2), 119.
- [26] Primc, K., Ogorevc, M., Slabe-Erker, R., Bartolj, T., Murovec, N., 2021, How does Schwartz's theory of human values affect the proenvironmental behavior model?. *Baltic Journal of Management*, 16, 276.
- [27] Hasnain, A., Raza, S.H., Qureshi, U.S., 2020, The impact of personal and cultural factors on green buying intentions with mediating roles of environmental attitude and eco-labels as well as gender as a moderator. *South Asian Journal of Management Sciences*, 14(1), 1.
- [28] López-Bonilla, J.M., Reyes-Rodríguez, M.d.C., López-Bonilla, L.M., 2020, Interactions and relationships between personal factors in pro-environmental golf tourist behavior: A gender analysis. *Sustainability*, 12(1), 332.
- [29] Inglehart, R., 1997, *Modernization and post-modernization: Cultural, economic and political change in 43 societies*. Princeton University Press.
- [10] Zare-Shahabadi, A., Torkan, R., 2015, An evaluation of relationship between social security and value system of adolescent (Case study: Students of Yazd University). *Journal of Iranian Social Studies*, 9(1), 103. (in Persian)
- [11] Nisbet, E.K., Zelenski, J.M., Murphy, S.A., 2009, The nature relatedness scale: Linking individuals' connection with nature to environmental concern and behavior. *Environment and Behavior*, 41, 715.
- [12] Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J., Nolen-Hoeksema, S., 2000, *Hilgard's introduction to psychology*. 13th Edition, pp. 764.
- [13] Esmaeili, F., 2008, A study of environmental attitudes of third-year high school students in Tehran. M.Sc. Thesis, Payame Noor University, Tehran Center. (in Persian)
- [14] Braithwaite, J., 1998, Restorative justice. In: *The handbook of crime and punishment*. Tonry, M.H. (Editor), Oxford University Press, pp. 323–344.
- [15] Rokeach, M., 1973, *The nature of human values*. Free Press.
- [16] Schwartz, S.H., 1992, Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In: *Advances in experimental social psychology*. Zanna, M.P. (Editor), 25, Academic Press, pp. 1–65.
- [17] Giddens, A., 1991, *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
- [18] Farajzadeh-Gargari, M., Kordi, N., Jafari, A., 2021, Analysis of the elements of environmental literacy content preparation among the users of social networks in Tabriz. *Quarterly Scientific Journal of Audio-Visual Media*, 15(39), 173. (in Persian)
- [19] Poorshahsavari, F., Sarmadi, M., 2019, Relationship environmental values with self-esteem and demographic variables (Case study: Kerman Payame-Noor University students). *Environmental Education and Sustainable Development*, 7(3), 47. (in Persian)
- [20] Mahdavi, D., Alijani Alijanonad, R., Mohajer, R., 2020, Analysis of the environmental behaviour of nomads before and after the implementation of the JICA (Case study: Bazoft sector of Chaharmahal &

- [30] Darianpour, Z., 2007, Value structure and generational relation. Youths, Culture and Society Research, 1(1), 1. (in Persian)
- [31] Salehi S., Karimzadeh S., 2014, Investigating the impact of environmental values on environmental behavior (Study of Urmia urban areas). Social Problems of Iran, 5(2), 61. (in Persian)
- [32] Stern, P.C., Dietz, T., 1994, The value basis of environmental concern. Journal of Social Issues, 50(3), 65.
- [33] Kalantari, K., Fami, H.S., Asadi, A., Mohammadi, H.M., 2007, Investigating factors affecting environmental behavior of urban residents: A case study in Tehran City - Iran. American Journal of Environmental Sciences, 3, 67.
- [34] Abdollahi, A., 2004, A Study of environmental awareness, attitudes, and behaviors of Isfahan citizens. B.Sc. Thesis, Dehaghan Branch, Islamic Azad University. (in Persian)